

Nový občanský zákoník

I. obecná část

Všichni již víme, že **občanský zákoník č. 89/2012 Sb.** nabyl účinnosti (tj. měli by se podle jeho ustanovení všichni řídit) od **1. 1. 2014**. Většinou již také víme, že přinesl nějaké změny, které se nás více či méně dotýkají, ale málo kdo se již tímto obsáhlým spisem prokousal a přečetl si ho. Než se k tomu dostanete, nebo budete řešit nějaký konkrétní problém, zkusíme vám v několika článcích jeho obsah a konkrétní dopady na skautskou činnost přiblížit alespoň rámcově.

Velmi důležité je, že zákoník nově přejímá celou řadu pravidel doposud upravených v jiných zákonech, které zrušuje. Celkem se jedná o více než sto právních předpisů, např. obchodní zákoník, zákon o rodině, zákon o vlastnictví bytů či zákon o sdružování občanů, kterým se řídila činnost naší organizace.

Nový občanský zákoník (dále jen **NOZ**) klade důraz na naše demokratické právní tradice i na principy soukromého práva v Evropě. **Smyslem a účelem NOZ je, až na výjimky, upravit soukromá práva, povinnosti a postavení osob** v jednom kodexu.

První část NOZ je obecná a vykládá řadu pojmů, které jsou obecně zažité (jméno a bydliště člověka, kdo je spotřebitel a kdo podnikatel), ale často také zcela nové (věci a jejich rozdělení, opatrovnictví právnické osoby apod.).

Principy nového občanského zákoníku

Právní principy jsou pravidla, která **tvorí základ** určitého právního odvětví nebo právního předpisu. Jsou důležité především při aplikaci právního předpisu v praxi, neboť v souladu s právními principy musí být předpis vykládán.

Jedním ze základních principů NOZ je zásada legální licence, podle níž **přirozená svoboda jednotlivce má přednost před státem**. NOZ stanoví, že pokud to zákon výslovně nezakazuje, mohou si **osoby sjednat práva a povinnosti odchylně od zákona**. NOZ by tak měl fungovat spíše jako podpůrný prostředek pro situace, kdy dohoda není ze zákona možná, nebo pokud k dohodě mezi stranami nedojde. Nelze však sjednat práva nebo povinnosti, které:

- **jsou v rozporu s dobrými mravy,**
- **jsou v rozporu s veřejným pořádkem,**
- **jsou v rozporu s právem na ochranu osobnosti, nebo**
- **porušují právo, které se vztahuje k postavení osob.**

NOZ tak klade **důraz především na individuální odpovědnost jednotlivce a autonomii smluvní vůle**. Je zde tedy obecný předpoklad, že **sliby a smlouvy se mají dodržovat**, tak jak to známe z našeho skautského zákona.

Nově si musí subjekt **svá práva bránit aktivně** a nespoléhat na to, že soud bude za něj vyhledávat důvody neplatnosti a neposkytovat ochranu funkčním ujednáním. Je tedy na místě vyšší obezřetnost jak při sjednávání závazků za střediska, tak při uplatňování konkrétních práv.

Mezi další zásady pak patří předpoklad, že každý, kdo jednal určitým způsobem, takto **jednal poctivě a v dobré víře**. NOZ také zakazuje těžit ze svého protiprávního nebo nepoctivého činu, stejně jako z protiprávního stavu.

Podstatného rozšíření se dočkala **svépomoc**, která umožňuje každému bránit svá práva svépomocí, je-li zřejmé, že by zásah veřejné moci přišel pozdě. Musí jít o přiměřené prostředky, v některých případech je třeba obrátit se bezodkladně na Policii. Např. při zadržení pravděpodobného zloděje či zajištění důkazů. Můžete tak vyhnat z tábořiště dobytek sousedního zemědělce, aby vám nezbořil stany, ale nebylo by už přiměřené mu kvůli tomu zvířata zabít.

Soudní rozhodnutí by nově měla být předvídatelnější, soud nově musí s rozhodnutími v obdobných věcech nakládat jako s (nezávaznými) precedenty a chce-li se odchýlit od dřívějšího rozhodnutí v obdobné věci, musí tuto odchylku přesvědčivě zdůvodnit.

Právní skutečnosti

Právní skutečností je např. narození dítěte, tím vzniká mezi dítětem a jeho rodiči právní vztah rodičovství, z něhož vyplývají pro obě strany rozsáhlá práva a právní povinnosti. V této oblasti se NOZ vrací k tradičnímu českému právnímu pojmosloví a v rámci toho také k pojmu **právní jednání** (doposud výraz „činí právní úkon“).

NOZ obsahuje i počítání času a upravuje otázky promlčení a prekluze (zánik nějakého práva uplynutím lhůty), přičemž sjednocuje promlčecí lhůty upravené nejednotně v předchozím občanském a obchodním zákoníku. Dále stanovuje, že zánik práva (prekluze) musí být uveden v zákoně výslovně.

Věci a jejich rozdělení

NOZ široce vymezuje pojetí věci. **Věcí se rozumí vše**, co není osobou a **slouží potřebě lidí**. Věcí je tak např. i energie, investiční nástroj či právo stavby. Zvláštní postavení pak mají **živá zvířata, která už naopak věci nejsou**. Ustanovení o věcech se na zvíře dají použít, jen pokud tato ustanovení neodporují povaze živého tvora.

Další zásadní změnou a návratem k tradiční koncepci většiny právních řádů Evropy, že **povrch ustupuje půdě**. Tedy že, tam kde je jeden vlastník pozemku a budovy na něm, je tato skutečnost v katastru nemovitostí automaticky sloučena k pozemku. U ostatních se to bude řešit při změně práv.

I zde se mění pojmosloví z „nemovitosti“ na **nemovitou věc**.

Jaký je stav na vaší skautské klubovně či základně je možné si zkontrolovat již nyní na adrese <http://nahlizenidokn.cuzk.cz/>.

Více si řekneme v dalších článcích.

Osoby a jejich svéprávnost

Původní termín “fyzická osoba” je nově nahrazen pojmem **osoba, člověk** či **lidé**. Každý, kdo je osobou, je **způsobilý mít soukromá práva a povinnosti**, má **právní osobnost** (dříve právní subjektivita).

Svéprávná je osoba, která je s to nabývat pro sebe soukromá práva a povinnosti z vlastní vůle (dříve se používal pojem způsobilosti k právním úkonům). Plné svéprávnosti nabývá člověk **dosazením 18 let** (dříve od 16. roku), nebo také sňatkem. Nově je možné nabytí svéprávnosti také emancipací, je-li nezletilý **schopen sám se živit a obstarávat si své záležitosti**. Nezletilý tedy může

ze své vůle dosáhnout přiznání svéprávnosti, je-li to v jeho zájmu, což může být zajímavé pro některé z roverů.

Zatím co právní osobnost má tedy každý (i malé dítě tak může zdědit dům), plně svéprávný je člověk zpravidla až v dospělosti. Může pak z vlastní vůle nabývat pro sebe soukromá práva a povinnosti např. si takový dům sám koupit (dříve se zde používal termín způsobilost k právním úkonům).

Nově lze ve svéprávnosti pouze omezit (nikoli úplně zbavit!), avšak jen při vážné duševní poruše, jen na určitý čas (max. 3 roky) a jen rozhodnutím soudu. Kromě toho se zavádí nový institut **nápomoci při rozhodování**, umožňující soudu člověka neomezovat ve svéprávnosti a ustanovit mu osobu, která za člověka právně nejedná, avšak napomáhá mu v běžných činnostech, nebo je také možné nechat se zastoupit členem domácnosti.

Právní osobnost člověka **zaniká jeho smrtí**. V běžných případech se smrt prokazuje úmrtním listem. Jsou i mimořádné případy, kdy tímto způsobem smrt prokázat nelze. Na to lépe než dosud pamatuje nová úprava důkazu smrti a **prohlášení za mrtvého**.

Lepší ochrana práv spojených s osobností člověka

NOZ výrazně zesiluje ochranu práv spojených s osobností člověka, jako jsou **právo na život, zdraví, osobní svobodu, na jméno, čest, soukromí a další**. Porušení těchto práv musí být odčiněno, stejně jako je tomu dnes, zadostiučiněním. Nově se ale dává **přednost peněžitému zadostiučinění**, které musí být poskytnuto vždy, nestačí-li jiný způsob (např. omluva) skutečnému a dostatečně účinnému odčinění způsobené újmy.

Zvláštní pozornost se věnuje zásahům do tělesné integrity a nakládání s částmi lidského těla za života i po smrti. Významnou změnou oproti současnému stavu je též předpoklad nesouhlasu s pitvou nebo s použitím svého těla po smrti.

Institut nezávěstnosti

Globalizovaný svět zkracuje vzdálenosti, ale volnost pohybu lidí přináší také nové jevy. Může se stát, že člověk náhle opustí své bydliště a jeho dosavadní okolí o něm nic neví. Je-li ženatý, má-li děti, nebo je třeba vedoucím střediska apod., působí to značné potíže. Nově se proto zavádí institut nezávěstnosti. **Prohlásí-li soud určitou osobu za nezávěstnou, není třeba její souhlas v těch případech, kdy by jinak nutný byl.**

Právnícké osoby

Rozdílně od člověka s jeho přirozenými právy jsou **právnícké osoby umělé útvary**, které vytváří právo, aby sloužily zájmům lidí. Od toho se odvozuje i odlišné právní postavení fyzických a právníckých osob.

Ustanovení NOZ rozlišují **tři typy právníckých osob**:

- **Korporace** – typicky spolky či obchodní korporace. Je příznačné, že je tvoří členové nebo společníci neboli osobní složka (corpus = tělo). Většinou bývalá občanská sdružení (včetně Junáka a jeho organizačních jednotek) či obchodní společnosti.
- **Fundace** – typicky nadace či nadační fondy. Je naopak typické, že jejich základ (fundus) tvoří majetek určený k určitému účelu.

- **Ústavy** – mají osobní i majetkovou složku propojenu: ústav nemá členy jako korporace, ale zaměstnance, a majetek ústavu není tak chráněn jako u fondací. Z dřívějšíka se tomu nejvíce blíží obecně prospěšné společnosti.

NOZ dále jasně vymezuje **veřejné rejstříky** jako souborné označení pro všechny typy **rejstříků osob**. Proti osobě, která právně jedná důvěřujíc údajím zapsaným do veřejného rejstříku, nemá ten, jehož se zápis týká, právo namítnout, že zápis neodpovídá skutečnosti.

Veřejné rejstříky je třeba odlišit od **veřejných seznamů**, ve kterých se nenevidují osoby, ale **věci** (veřejným seznamem je např. katastr nemovitostí).

Junák je dle NOZ spolkem (dříve byl občanským sdružením). Nově je tak Junák a jeho **pobočné spolky** (skautská střediska, okresy, kraje, ZvOJ) zapsán **v rejstříku spolků**, který je veden u Městského soudu v Praze.

V důsledku NOZ nás také čeká změna názvu na „**Junák - český skaut, z. s.**“ tak, jak ji schválili delegáti Valného sněmu v Litomyšli.

Právní zastoupení

Zákoník nově mluví o „**smluvním zastoupení**“ (původně zastoupení na základě plné moci). Plná moc je jen jednostranné potvrzení, že zastoupení bylo ujednáno a vzniklo. Vedoucí střediska tak středisko zastupuje, což pro nás mimo jiné prakticky znamená, že se nově používá např. ve smlouvách: "**středisko XY zastoupené vedoucím střediska Janem Novákem**" na místo dřívějšího "jednatelů prostřednictvím vedoucího střediska".

V případě, že zástupce překročí své oprávnění, ať již jde o vedoucího střediska či jednorázové pověření, může takové jednání zavázat zastoupeného, **jen pokud to schválí** bez zbytečného odkladu. Pokud tak neučiní, je osoba, která za něj jednala, **zavázána sama**. Totéž má obdobně platit i v případech, kdy někdo jedná za jiného bez zástupčího oprávnění.

Podnikání

NOZ upravuje otázky související s podnikáním, které byly obsaženy v obchodním zákoníku, např. **definici podnikatele**, instituty **obchodní firmy, závodu, obchodního tajemství** nebo **jmění**. Z obchodního zákoníku přebral úpravu **prokury** (smluvní zastoupení podnikatele), ale přináší **nové pojetí závodu** (podniku), a to nejen terminologické, ale i věcně. Pro naše střediska to znamená zejména to, že se mohou setkat s novým typem právních osob při svých jednáních (uzavírání smluv, sponzoring apod.)

Příště si řekneme něco o smluvním a věcném právu a dalších částech NOZ.

Prameny:

Nový občanský zákoník, úplné znění, Anag spol. s r.o., 2014

<http://obcanskyzakonik.justice.cz/> (portál k novému občanskému zákoníku MSp)

školení k NOZ, Mgr. František Korběl, Ph.D., agentura Bova, únor 2014

zpracovala Lída Hobzová, květen 2014